

Мадумарова М.К.

**ЖОЖДОРДО ГУМАНИТАРДЫК БИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ ИНТЕГРАЦИЯЛАП
ОКУТУУНУН МААНИ-МАҢЫЗЫ**

Мадумарова М.К.

**СУЩЕСТВЕННОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ
ГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВУЗАХ**

М.К. Madumarova

ESSENTIAL INTEGRATED TEACHING OF HUMANITIES IN UNIVERSITIES

УДК: 371/16.1

Макалада учурдагы окутуу процессиндеги актуалдуу маселелердин бири – интеграциялык окутуунун зарылчылыгы жана бул методдун мүнөздүү белгиси, артыкчылыктары каралган.

***Негизги сөздөр:** интеграция, интеграциялык окутуунун зарылчылыгы, интеграциялык окутуу, интеграциялык окутуунун эффективдүүлүгү, интеграциялык изилдөө.*

В статье рассмотрены отличительные черты интеграционного обучения и необходимость применения его в современном процессе обучения.

One of the actual problem in nowadays teaching process, necessity of integration teaching and it's main role, priority was written in this article.

Азыркы мезгилде ЖОЖдордогу окуу процессинде маанилүү көйгөйлөрдүн бири – студенттердин окуу предметтерине болгон кызыгуусунун төмөндөөсү болуп саналат. Аныкталган бир нече объективдүү себептер аркылуу интеграциялык окутуунун зарылчылыгы пайда болуп, бул ыкманы тиешелүү предметтерде пайдалануу усулдарын иштеп чыгуу керек. Мисалы, ар бир конкреттүү предметтин рамкасындагы илимий терминдер же бир эле түшүнүк ар кандай аныкталат. Илимий терминдердин мындай көп маанилүүлүгү окуу материалын кабыл алууну кыйындатат. Бир эле теманы ар түрдүү предметтердин программалары боюнча окутулуусу ар кандай убакта жүргүзүлөт. Мындай карама-каршылыктар интеграциялык окутууда оңой эле алынып салынат. Сабакта убакытты үнөмдөөгө да шарт түзүлөт. Интеграциялык окутуу – коомдо объективдүү жүрүп жаткан илимий билимди интеграциялоону чагылдырууга багытталган. Интеграциялап окутууда ар башка илимдердин бири-бири менен дал келген илимий жактарын бириктирип, сапаттуу билим берүүгө жетишүүгө болот.

Окутуунун салттык формалары эреже катары ой-жүгүртүүнүн илимий стилине таандык болгон сапаттык жыйындысын бир убакта терең калыптандырбайт. Ошол эле учурда интеграциялык окутуу мындай калыптанууга жетишүүгө мүмкүнчүлүк берет. Интеграциялык сабактардын темалары төмөнкү таризде тандалат. Аларды карап чыгуу сабактардын максаттарын ишке ашыруу үчүн жаңы шарттардагы багыт алуунун тездигинин зарыл-

чылыгы, белгилүү нерседеги жаңыны көрө билүү, адаттагы иш-аракеттердин рамкасынан чыга билүү, бул ой-жүгүртүүнүн ийилчектигин өнүктүрөт. Интеграциялык сабактардын мүнөздүү белгиси – бул коюлган проблемаларды чечүүдөгү өзгөчө ыктарын изилдөө, ал ой-жүгүртүүнүн оригиналдуулугун өнүктүрөт. Билимди интеграциялоодо маанилүү нерсени аныктоо, иштин максатын көрө билүү (алынган жыйынтыктарды жалпылагандан кийин), каралып жаткан проблеманы чечүүнү жыйынтыктоо үчүн, алынган жыйынтыктарды жалпылоо- мунун баары ой-жүгүртүүнүн кендигин, максатка багыттуулугун, тереңдигин өнүктүрөт. Мындан сырткары мындай иштин процессинде студенттерде умтулуу, кызыгуу өсөт.

Интеграциялык сабактардагы татаал маселелерди кароо интеграциянын спецификациясы, студенттердин аракеттеринин бир калыпта болуусун талап кылат. Бул аракеттер коюлган максаттарга жетүүгө, аларды ишке ашырууда ар кандай мамилелерди колдонууну жана үйрөнүүнү талап кылат. Өзгөрүп туруучу шарттарга көз каранды болгон проблемалык кырдаалдардан чыгуунун ар кандай варианттарын изилдөө жана чечүү ой жүгүртүүнүн активдүүлүгүн өнүктүрөт.

Интеграциялык сабактардагы маселелер, стандарттык эмес темалар жаңычылдык, алынган жыйынтыктардын тууралыгын баалоо зарылчылыгын ойготот. Ал ой жүгүртүүгө сын көз менен кароону өнүктүрөт. Интеграциялык сабактардагы студенттер тарабынан алынып жана иштелип жаткан маалыматтын чоң бөлүгү аларды түбөлүктүү жана оперативдүү эске тутуусу, билимди системалаштыруу, жалпы методдорду жана маселелердин чечимдерин кабыл алуу, жалпы колдонуу, эске тутууну өнүктүрөт. Мындай сабактар башка сабактардан айырмаланып, көп учурда эске тутуунун деңгээлин жогорулатууга багытталган. Эгерде сабактарда көрсөтүлгөн тезистер негизсиз жана далилденбеген болсо, ар кандай предметтер боюнча алынган билимди кеңири бириктирүү табийгый болбой калар эле.

Интеграциялык сабактардагы талкуулоого далилдерди кезектештирүүгө, ар кандай илимдердин каражаттарын негиздөөнүн логикасына үйрөтүү ой-жүгүртүүнүн далилдөөчүлүгүн өнүктүрөт. Проблемаларды кароо үчүн тандалган предметтерди,

мисалга алсак манас таануу сабагын тарых, философия предметтери менен интеграциялап окутканда изилдөө көп кырдуу, ар тараптуу, кандайдыр бир компоненттин жоготпостон, сакталуусу зарыл. Изилдөөдө проблеманын мааниси көрсөтүлүүсү шарт. Мындай проблеманы ар тараптуу үйрөнүүдө таанып-билүүдөгү табигый-илимий методдун комплекстүү колдонуу шартында гана аткарууга мүмкүн. Ал өзүнчө төмөнкү элементтерди камтыйт:

а) проблеманы түшүнүү, аны так аныктоо жана башка проблемалардан ажыратуу;

б) алынган проблемаларга байланышкан бардык кырдаалдарды үйрөнүү;

в) проблеманы чечүүдөгү изилдөөнү жандандыруу;

г) гипотезаны текшерүү боюнча эксперимент жүргүзүү жана аны пландаштыруу, көзөмөлдөө эксперименттин жүргүзүү;

д) жыйынтыктоо жана аны негиздөө, чечүүнүн оптималдуу ыгын тандоо;

е) жыйынтыктарды жаңы кырдаалдарга таратуу.

Мисалы, манас таануу сабагында тарых окутуучусу менен бирдикте эпостун сюжеттерин элибиздин байыркы тарыхы, байыркы маданияты менен талдап, тереңдетип сабак өтүүгө болот.

Манас таануу окутуучусу: Эпосто күчтүү жоодон Алтайга айдалып келген Жакып Бөйөн, Чаян дегендерге малай жүрөт, кызматы жаккандыктан Чаян кызы Бакдөөлөттү ага токолдукка берет. Жакып каза тапкан агасынын аялы Чыйырдыга үйлөнөт.

Көп аял алуу салты, Манастын аялдары – Акылай, Каныкей, (Сайкал) алардын башка-башка улуттардан экендиги, Манас каза тапкандан кийин аталаш туугандары Абыке, Көбөштөрдүн Каныкейге үйлөнүү ниеттери, Семетей эпосунда да мындай окуялар улантылат.

Тарых сабагынын окутуучусу: «Манас» эпосундагы көп аял алуу (ар башка этностордон), жесир калган туугандарынын аядарын никелетүү салттары гун доорунун патриархалдык-уруулук түзүлүшүнөн тартып, кыргыздарда XX к. биринчи жарымына чейин сакталып келген.

Манастануу сабагынын окутуучусу: Эпостогу кытай ханы Азиз кандын уулу баатыр Алмамбеттин өз жеринен кысымга алынып, андан улам кыргыздарга келип, Манаска чын дилден кызмат кылган окуянын тарыхый окуяларга дал келген учурлары барбы?

Тарых сабагынын окутуучусу: Кыргыздар Хунну уруу союзуна кирген динлин, дунху, йүэчжилердин аскерлери менен биргеликте Кытай империясынын чектерине чейин биргеликте жортуул уюштуруп турган. Б.з.ч. 99-жылы колбашчы Ли Лин жетектеген кытай аскерлери хуннуларга кол салган. Ли Линдин 5 миң гана аскери болгон. Аны 30 миңдик хунну жоокерлери курчаса да тайманбай салгылашып, хуннулардын 10 миңин кырган. Бирок багынууга аргасыз болгон. Хуннулардын шанүйү Ли Линдин каармандыгын жана эрдигин татыктуу

баалап, ардактап кабыл алган. Өзүнүн кыздарынын бирине үйлөп, кыргыздардын башкаруучусу кылып дайындаган. Ли Лин ошентип кыргыздардын жаңы падышалык династиясын негиздеп, бул династия бир катар окумуштуулардын пикири боюнча ХШк. тагыраак айтканда Чынгыз Хандын баскынына чейин уланган. Ли Лин туткунга түшкөндөн кийин Кытайга кайта алган эмес. Император аны чыккынчы катары баалап, бүт үй бүлөсүн жана көптөгөн туугандарын өлтүрүп салган. Буга жооп иретинде б.з.ч. 90-жылы Ли Лин хунну аскерлерин курамында кыргыз жоокерлеринин башында туруп кытайды талкалаган.

Манастануу сабагынын окутуучусу: Окумуштуулар Ли-Линди «Манас» эпосундагы Алмамбеттин прототиби катары кароого болот дешет. Андан башка да тарых менен байланыштуу кызыктуу саптарды жолуктурууга болот. Алсак, эпосто мындай деп айтылат:

Эчкиликтин ташынан

Өлө электе Манаска

Жай камдаткан башынан.

Оозун казган Каныкей,

Жалгыз киши баткандай.

Ар жак жагын көөлөткөн,

Алты миң гана кой баткандай.

Каныкейдин Манастын сөөгүн душмандарга кордоптоо үчүн жашыруун жасаткан жайы жөнүндө жогорудагы саптардан устаттык менен сөөктү жакшы сакталышынын амалын байкоого болот.

Тарых сабагынын окутуучусу: Хун дооруна тиешелүү өлүк көмүү жөрөлгөлөрүндө курмандык чалуу жана эки, үч кабаттан турган көрлөрдү казышкандыгы жөнүндө археологиялык табылгалар ырастайт. Эпопеядагы өлүк көмүү жөрөлгөлөрү ушул доордогу жөрөлгөлөр менен да дал келип отургандыгын окумуштуулар белгилешет.

Жогоруда келтирилген мисал аркылуу интеграциялык сабактардын башка сабактардан төмөнкүдөй касиеттери менен айырмалангандыгын саноого болот: окуу материалынын ыкчамдуулугу, өтө тактыгы; сабактын ар бир этабында интеграциялануучу предметтердин материалдарынын байланышы, логикалык тең шарттуулугу; сабакта колдонулуучу окуу материалынын көлөмүнүн чоңдугу.

Интеграциялык сабак – бул атайын уюштурулган сабак. Анын максаты ар кандай предметтердеги билимдин биригүүсүндөгү кандайдыр бир проблемаларды чечүүгө жана кароого багытталган, студенттер тарабынан изилденип жаткан маселени бирдиктүү кабыл алуусуна жетүшүүгө мүмкүнчүлүк берүүчү, практикалык багыттуулугу бар ар кандай илимдин методдорун өзүнө гармониялуу айкалыштырууда гана жетишүүгө болот.

Окутуудагы интеграция эң биринчиден предмет аралык байланыштардын тереңдөөсүнө жана маанилүү өнүгүүсүнө өбөлгө болот. Алар: илимдер аралык байланыштын аналогу, ар кандай предметтерди берүүдөгү айкалышуудан алардын өз ара

байланышын тереңдетүүгө өтүү болуп саналат. Ар кандай предметтерден турган интеграциялык билим интеграциялык сабактардын жардамы менен ишке ашырылат. Интеграциялык сабактардын системасы интеграциялык окутуунун негизинде жүрөт.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Тальзин Н.Ф. Педагогическая психология.- М., 2006.
9. Пузанкова Е. Н., Бочкова Н. В. Современная педагогическая интеграция, ең характеристики. Образование и общество. - 2009. - N 1. - С. 9-13.:
10. Браже Т.Г. Интеграция предметов в современной школе.– М., 1996.–174с.
11. Энциклопедический феномен эпоса «Манас» (сборник статей) Б-1995.
12. И. Молдобаев «Манас» - историко-культурный памятник кыргызов. Б-1995.
13. А. Сыдыков. «Манас» эпосу жана кыргыз оозеки чыгармачылыгынын маселелери.
14. «Манас» энциклопедиясы, I-Птом. Б-1995.
15. «Манас» эпос. С. Каралаевдин варианты. 1-2 китеп 1984-1986.

Рецензент: д.пед.н. Бабаев Д.Б.